

M. TVLLI CICERONIS

SCRIPTA QVAE MANSERVNT OMNIA

FASC. 3

DE ORATORE

EDIDIT

KAZIMIERZ F. KVMANIECKI



BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT

1969

SIGLA CODICVM

- Weidner, R., Ciceros Verhältnis zur griechisch-römischen Schulrhetorik seiner Zeit. Diss. Erlangen 1925.
 Wlassak, M., Die klassische Prozeßformel. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Klasse. *Sitzungsberichte* Bd. 203 (1925, 26) Abhandlung 3.
 Zoll, G., Cicero Platonis aemulus. Untersuchung über die Form von Ciceros Dialogen, besonders von De oratore. Zürich 1962.

SIGLA CODICVM

- C = consensus familiarum M et L
 M = consensus codicum AHE
 A = Abrincensis 238 saec. IX
 H = Harleianus 2736 saec. IX
 E = Erlangensis 848 saec. X
 Ad eundem archetypum (M) redeunt:
 K = Excerpta Hadoardi in cod. Vat Reg 1762 (saec. IX) asservata.
 L = consensus codicum VOPUR ex exemplari Laudensi nunc deperdito originem ducentium.
 V Vaticanus 2901 saec. XV
 V^v = lectiones in V notula .v. (i. e. vetus) insignitae
 V^m = lectiones in margine codicis V exaratae
 V² = lectiones a secunda manu profectae, magnam partem ex editione Romana (1469) depromptae, ad Laudensis codicis textum restituendum nullius pretii
 O = Ottobonianus 2057 a. 1422 e Laudensis apographo descriptus
 O^v = idem, e codice Laudensi a Viglevio de Ardicis a. 1425 emendatus; lectiones notula -vel- designantur
 O^{s1} = lectiones in codice O notula al' (alii) a Viglevio insignitae maximam partem e familia M ductae
 P = Palatino - Vaticanus 1469 saec. XV ex eodem Laudensis apographo atque cod. O descriptus
 P² = lectiones a secunda manu profectae e familia M ductae
 U = codex bibliothecae Universitatis Cornelliianae saec. XV siglo B 2 insignitus e Ioannis Lamolae apographo a. 1428 facto ab Alesio Germano descriptus et cum lectionibus familiae M contaminatus
 U^v = lectiones in codice U siglo .v. insignitae
 Uⁿ = lectiones in codice U siglo .n. (i. e. novi) insignitae
 R = Palatino-Vaticanus 1470 saec. XV e codicis Laudensis apographo quodam descriptus et cum lectionibus familiae M contaminatus
 R^v = lectiones in cod. R siglo .v. insignitae
 Rⁿ = lectiones in cod. R siglo .n. insignitae

XXXVIII

SIGLA

Praeterea ad exemplar Laudense referendae sunt:

- N^v = lectiones in codice Neapolitano IV A 43 siglo .v. insignitae
 B^v = lectiones in cod. Bononiensi 468 siglo .v. insignitae; quibus opponuntur
 Bⁿ = lectiones in cod. Bononiensi 468 siglo .n. insignitae maximam partem e familia M haustae

Praeterea adhibentur:

- ς = codices (unus vel plures) saec. XIV et XV non nominatim laudati, raro etiam Lagomarsiniani hi:

- Lag 2 (Riccardianus 505) saec. XV
 Lag 4 (Riccardianus 506) saec. XV
 Lag 32 (Laurentianus 50, 1) saec. XV
 Lag 36 (Laurentianus 50, 34) saec. XV
 Lag 84 (Riccardianus 561) saec. XV
 Lag 86 (Riccardianus 559) saec. XV

et tres Parisini:

- Parisinus lat. 7703 saec. XV
 Parisinus lat. 7704 saec. XV
 Parisinus lat. 7753 saec. XV

et

- ε = manus altera (saec. XV) in cod. E (Erlangensi 848) quae ea quae in codice antiquo deerant, adimplevit.

SIGLA VETERVM EDITIONVM

- Ald = Aldina 1514
 Ascens = Ascensiana Parisiis 1511
 Cob = Cobergeri Norimbergensis 1497
 Crat = Cratandri Basileensis 1528
 Grut = Gruteri Hamburgensis 1618
 Junt = Juntina Florentiae 1514
 Lamb = Lambini Parisiensis 1565/68
 Lamb^m = Lambinus in margine editionis repetitae Genavae 1584
 Lett = Lotteri ed. Lipsiensis 1515
 Man = Pauli Manutii Veneti 1554
 Med = ed. Mediolanensis per Alexandrum Minucianum 1498/99
 Pol = lectiones in exemplari editionis Romanae (vide infra) Florentiae in Bibliotheca Nationali (sign. A, 2, 16) asservato obviae

XXXIX

SIGLA

- Rom* = editio Romana a 1469
Steph = ed. C. Stephani Parisiis 1554
Subl = editio Sublacensis ex officina Pannartii et Sweins-
 hemii 1465. editio princeps dialogi de oratore
Thanner = ed. J. Thanneri Lipsiae 1515
Valdarfer = ed. Valdarferi Venetiis 1470
Ven = ed. Veneta per Batholomaeum Alexandrinum et An-
 dream Asulanum Venetiis 1485
Vict = ed. P. Victorius Venetiis 1536

SIGLA QVORVNDAM OPERVM SAEPIVS LAVDATORVM

- CRF*³ = Comitorum Romanorum Fragmenta tertiis curis reco-
 gnovit O. Ribbeck Lipsiae 1898
GL = Grammatici Latini ed. H. Keil (Charisius laudatur se-
 cundum editionem Barwickianam)
*ORF*² = Oratorum Romanorum Fragmenta liberae rei publicae
 tempore iteratis curis recensuit, collegit H. Malcovati.
 Corpus Script. Lat. Paravianum 1955
RL = Rhetores Latini Minores em. C. Halm Lipsiae 1863
ROL = E. H. Warmington Remains of Old Latin, Loeb's Classi-
 cal Library vol. I 1935 vol. II 1936
*TRF*² = Tragicorum Romanorum Fragmenta tertiis curis re-
 cognovit O. Ribbeck Lipsiae 1897
*V*² = J. Vahlen Ennianae poesis reliquiae ed. tertia Lipsiae
 1928

Abbreviationes:

add. = addidit, addiderunt; *def.* = defendit, defendunt; *del.* =
 delevit, deleverunt; *exp.* = expunxit; *in ras.* = in rasura
ins. = inseruit; *in mge* = in margine; *om.* = omisit; *pr.* =
 probavit, probaverunt; *ret.* = retinuit, retinuerunt *secl.* = sec-
 lusit, secluserunt; *transp.* = transposuit

audire cupimus, quamquam sunt nobis quoque non inaudita. verum illa mox: nunc de ipsa exercitatione quid sentias quaerimus."

33 „Equidem probo ista“ Crassus inquit“ quae vos facere
1,9 soletis, ut causa aliqua posita consimili causarum earum 5
quae in forum deferuntur, dicatis quam maxime ad veritatem accommodate. sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, et vires exercent suas et linguae celeritatem incitant verborumque frequentia delectantur. in quo fallit eos quod audierunt, dicendo homines ut dicant 10
150 efficere solere. vere enim etiam illud dicitur, perverse dicere homines perverse dicendo facillime consequi. quam ob rem in istis ipsis exercitationibus etsi utile est etiam subito saepe dicere, tamen illud utilius, sumpto spatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. caput au- 15
tem est quod ut vere dicam minime facimus – est enim magni laboris, quem plerique fugimus – quam plurimum scribere. (stilus est) stilus optimus et praestantissimus dicendi effector ac magister; neque iniuria: nam si subitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio 20
151 facile vincit, hanc ipsam profecto assidua ac diligens scriptura superabit. omnes enim, sive artis sunt loci sive

4 ad § 149 Weidner 54

6.7 cf. Quint. 10, 5, 14 declamationes . . . ad veritatem accommodatae 13sq. in istis – dicere Iul. Vict. RL 441, 1sq. || 10 stilus est, inquit M. Tullius, stilus optimus – magister Iul. Vict. RL 444, 3 (cf. praeterea Plin. Epist. 7, 17, 13: nam quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. timor est, timor emendator asperimus) | Quint. 10, 13, 1 nec immerito M. Tullius hunc „optimum effectorem ac magistrum dicendi“ vocat || 22 – p. 57, 7 omnes u. ad scribendo Iul. Vict. RL 444, 4

[M deest L = VOPUR] 4 Crassus del. Mauloig de fin. II II Courbaud | inquit Crassus malit Steindorf ap. Orellium || 7 modo om. § || 13 (etsi ergo) in istis Iul. Vict. | etsi om. Iul. Vict. | etiam om. Iul. Vict. et R || 18 (stilus est) ins. Stangl Philol. 45, 222 ex Iulio Vict. (cf. etiam Plin. Ep. 7, 17, 13) | optimus P¹ R² g³ opimus VOP² U | optimus (est) Sorof | praestantissimus (est) § Bake praestantissimus (dicitur) Cahen Bull. Critique 11 (1905) 508–11 || 19 effector dicendi Iul. Vict. | magister (habetur) Kayser | nec O | neque iniuria secl. Vassie

56

ingenii cuiusdam atque prudentiae, qui modo insunt in ea re de qua scribimus, inquirentibus nobis omnique acie ingenii contemplantibus ostendunt se et occurrunt; omnesque sententiae verbaque omnia quae sunt cuiusque generis (maxime propria) maximeque industria, sub acumen stili subeant et succedant necesse est; tum ipsa conlocatio conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico sed quodam oratorio numero et modo. haec sunt 152
10 neque ea quisquam, nisi diu multumque scriptitarit, etiam si vehementissime se in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur. et qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc adfert facultatem, ut etiam subito si dicat, tamen illa quae dicantur similia scripto- 15
15 rum esse videantur; atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur. ut concitato navigio cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa navis motum et cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum, sic 20
20 in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum scriptorum similitudine et vi concitata. in cotidianis autem commentationibus equi- 154
34

22 ad § 154sq. cf. Michel 429sq.

13–15 hanc – videantur Iul. Vict. RL 444, 9

[M deest L = VOPUR] 1 atque L Iul. Vict. ac § edit. || 1.2 qui modo – scribimus om. Iul. Vict. || 2 inquirentibus V² R U Iul. Vict. Ald Iunt Crat Man Steph anq. V² OP Courbaud Friedrich Wilkins (Vms (et) inquirentibus in textu et inquirentibus in mge V siglis v. instructum) || 2–4 omnique – verbaque om. Iul. Vict. || 5 maxime propria ins. Herthel II ex Iul. Vict. | maximeque industria L (ill – OPR) maxime industria Iul. Vict. § || 6 collocatio OP collatio V² R² Rom || 7 conformatioque VUP² confirmatioque OP¹ R | perficitur L perspicitur Iul. Vict. || 10 nisi diu L nisi qui diu O² Lamb alii || 13 (et) hanc Iul. Vict. || 13.14 etiam si subito dicas Iul. Vict. || 17 (et) ut Bake | incitato Rom || 17 inhibuerunt L (cf. ad Att. 13, 21, 3) –erint V² § sustinuerunt Lamb || 22 commentationibus Lag 16, 23, 70, 73, 86 (cf. Brut. 249) concitationibus L concert- R² Steph conditionibus vel concionibus § cogitat- Crat alii exercit – Thanner

7 BT Cicero 3 [1171]

57

dem mihi adolescentulus proponere solebam illam exercitationem maxime, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quam maxime gravibus aut oratione aliqua lecta ad eum finem quem memoria possem comprehendere, eam 5 rem ipsam quam legissem verbis aliis quam maxime possem comprehendere, eam rem ipsam quam legissem verbis aliis quam maxime possem lectis pronuntiarem. sed post animadverti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quae maxime cuiusque rei propria quaeque essent ornatissima 10 atque optima occupasset aut Ennius, si ad eius versus me exercerem, aut Gracchus si eius orationem mihi forte posuissem: ita, si isdem verbis uterer nihil prodesse, si aliis etiam obesse. cum minus idoneis uti consuescerem. 155 postea mihi placuit eoque sum usus adolescens, ut summorum oratorum Graecas orationes explicarem. quibus lectis hoc adsequerem, ut cum ea quae legeram Graece, Latine redderem, non solum optimis verbis uterer et tamen usitatis, sed etiam exprimerem quaedam verba imitando, 156 quae nova nostris essent, dum modo essent idonea. iam vocis et spiritus et totius corporis et ipsius linguae motus et exercitationes non tam artis indigent quam laboris; quibus in rebus habenda est ratio diligenter, quos imitemur, quorum similes velimus esse. intuendi nobis sunt non solum oratores, sed etiam actores, ne mala consuetudine ad aliquam deformatitatem pravitatemque veniamus. 157 exercenda est etiam memoria ediscendis ad verbum quam

2sq. cf. *Brut.* 105 | 17 Quint. 10, 5, 2: *vertere Graeca in Latinum veteres nostri oratores optimum iudicabant id se L. Crassus in illis Ciceronis De oratore libris dicit factitasse* || 20: 22 iam vocis - laboris *Iul. Vict. RL 441, 4 (libere)* | 23sq. quibus - esse *Iul. Vict. RL 441, 26 (libere)* || 24-26 intuendi - veniamus *Iul. Vict. RL 441, 30 (libere)*

[M deest L = VOPUR] 5 (ad) quem Muther || 13 posuissem L prop- § *Courbaud* | nil prodesse *Havet propter clausulam* || 17 legeram L -erem § *Ald Sutton* -erim *Crat.* || 18 et tamen L attamen V² || 22 exercitationis R | indigent V²P² indiget V¹O P¹ UR haec erunt *Iul. Vict.* || 23 oratio P || 27 ediscens R

plurimis et nostris scriptis et alienis. atque in ea exercitatione non sane mihi displicet adhibere, si consueris, etiam istam locorum simulacrorumque rationem, quae in arte traditur. educenda deinde dictio est ex hac domestica 5 exercitatione et umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in castra atque in aciem forensem, subeundus visus omnium et periclitandae vires ingenii, et illa commentatio inclusa in veritatis lucem proferenda est. legendi etiam poetae, cognoscendae historiae, omnium 10 bonarum artium doctores atque scriptores et legendi et pervolutandi et exercitationis causa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; disputandumque de omni re in contrarias partis et quicquid erit in quaque re, quod probabile videri possit, eliciendum atque 15 dicendum. perdiscendum ius civile, cognoscendae leges, percipienda omnis antiquitas, senatoria consuetudo, disciplina rei p(ublicae) iura sociorum, foedera, pactiones,

3 cf. 2, 351sq. 4-7 cf. *Iul. Vict. RL 445, 28* M. Tullii sententia qui praecipit ducendam dictionem ex domestica - aciem, subeundum visum | 15sq. cf. § 18; 201; 256; 2, 62 or. 120, part. or. 96

[M = H L = VOPUR] 1 [exer]citatione redit H || 3 etiam om. § *secl. Kayser Firmani* || 4 educenda deinde dictio HL (dictio est L) ducendam dictionem *Iul. Vict.* || 4-8 educenda u. ad proferenda est *secl. Bake* | hac om. *Iul. Vict.* || 6 forensem om. *Iul. Vict.* || 7 subeundus LH -dum *Iul. Vict.* | visus editores ex *Iul. Vict.* visum *Iul. Vict.* usus L *Adler Courbaud Richard Sutton* om. || gustus *Orelli* subeundum visus periculum et per. *Harnecke* || 7 omnium C *Iul. Vict.* hominum § *Madvig ap. Henrichsen Halm* || 8 proferenda est L -dast H || 9 cognoscendae historiae HU² (cf. § 187) -enda -ria L *Sutton* || 10 doctores atque scriptores H acriptores atque doctores L | et legendi L eligendi H legendi vel et perlegendi § || 11 laudandi et M || 12 refellendi L om. M *secl. Friedrich* 25 ret. *Courbaud Firmani Richard* || 13 quicquid MOPR quidquid VU || 14 quaque C quacunque V² § *Rom* | re om. *Lamb* | eliciendum L elig- M || 14.15 atque dicendum perdiscendum MV² ad quae discendum VOP ad quae perdiscendum U et perdiscendum R atque discendum § atque eruendum *Koch* 1 (coll. Or. 79) atque educendum *Ammon* atque perdiscendum *Friedrich* 26 atque ediscendum *Costa* atque dicendum *secl. Lamb Schuets alii, sed et propter sensum et propter clausulam* (cf. *Laurand Style de Cicéron 178, 2*) retinendum || 17 - p. 60, 1 pactiones u. ad imperii L om. M

causa imperii cognoscenda est; libandus est etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo tamquam sale perspargatur omnis oratio. effudi vobis omnia quae sentiebam; quae fortasse, quemcumque patrem familias adripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset.“

35 Haec cum Crassus dixisset, silentium est consecutum. 160 sed quamquam satis iis qui aderant ad id quod erat propositum dictum videbatur, tamen sentiebant celerius esse multo quam ipsi vellent ab eo peroratum. tum Scaevola „quid est, Cotta?“ inquit „quid tacetis? nihilne vobis 161 in mentem venit, quod praeterea a Crasso requiratis?“ „id mehercule“, inquit „ipsum attendo. tantus enim cursus verborum fuit et sic evolavit oratio, ut eius vim et incitationem aspexerim, vestigia ingressumque non viderim, 15 et tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veste neque proposito argento neque tabulis et signis propalam conlocatis, sed iis omnibus multis magnificisque rebus constructis ac reconditis: sic modo in oratione Crassi divitias atque ornamenta eius 20 ingenii per quaedam involucra atque integumenta perspexi, sed ea contemplari cum cuperem, vix aspiciendi

7 de §§ 160–165 Becker 33

4 cf. § 132 11–13 nihilne attendo Non. 71, 3 (propter attendere)

[M = H L = VOPUR] 1 cognoscenda est L cognoscendaat M del. Pluygers | liberandus H | est L om. M ael. Costa | etiam ex omni g. M ex omni etiam g. L ex omni g. etiam H || 3 perspargatur C spargatur V² perspergatur U aspergatur vel spargitur vel perspargitur § | vobis MUR om. V¹OP || 4 (si) quemcumque L Richard || 5 percunctantibus H || 8 sed C si H || 9 sentiebat R || 12 quod RN§ editiores (cf. Kühner Stegmann 11 500 A 3) quid CN^v Non Stroux² | a L Non ab M | id (immo id) § Rom || 13 mehercule C me Hercules Non (cf. Orator 167) | ipsum inquit Non || 14 ut (et) R | et C atque § || 15 non LN^v vesti H unde vix N§ edd. || 17 explicata veste L explicavisti C M (avisti in ras M²) || 18 conlocatis V¹U collocatis MOPR collatis V² Rom || 20 modo om. V¹ (suppl. V²) § del. Ellendt alii || 21 integumenta L integim- M | prospexi § Rom || 22 ea contemplari quom M cum contemplari VU ea cum contemplari OPR tanta cum contemplari V² | prospiciendi Stangl²